

Evropski puls

Elektronski mjesečnik za evropske integracije broj 96, septembar 2013.

TEMA BROJA

Ne ide se u EU sa ovakvim Internetom

intervju

Zamjenik predsjednika ESI
Kristof Bender

izazovi u EU

Unija u svijetlu
trijumfa Merkelove

Uvodnik:

Perković

Vladan Žugić

Što je pomislio, poslovično nezainteresovan za zapadni Balkan, izvjesni I.S., građanin Evropske unije i naravno birač, kada je u novinama pročitao da je Hrvatska za dlaku izbjegla sankcije od 80 miliona eura i odlaganje ulaska u Šengenski prostor? Razlog za to je što je nova članica EU pokušala da izbjegne da nekadašnjeg pripadnika tajnih službi, jugoslovenskih i hrvatskih, **Josipa Perkovića** isporuči Njemačkoj, čije ga tužilaštvo optužuje da je bio upleten u ubistvo hrvatskog disidenta **Stjepana Đurekovića** početkom 80-tih godina prošlog vijeka. Pročitao je I.S. da je Hrvatska samo tri dana nakon ulaska u EU, kada je njena politička elita mislila da više nema uslovljavanja od strane Brisela, usvojila tzv. "Lex Perković", čime je pokušala da izbjegne evropski nalog za hapšenje koji je obavezujući za sve članice EU. Nije I.S. bilo najasnije zašto Hrvatska u kojoj je uhapšen bivši premijer **Ivo Sanader** zbog korupcije i koja je prošla kroz teške pregovore sa EU, sada neće da isporuči nekadašnjeg pripadnika tajnih službi. I.S. do tada nije imao jasan stav o politici proširenja na Balkan. Hrvatska je slučajem "Lex Perković" pokazala neodgovornost ne samo prema sebi, već i prema zapadnom Balkanu. Pouka za domaću javnost je da nijesu tačni stereotipi, koje domaći političari povremeno spinuju, da Brisel vježba strogoću samo sa kandidatima za članstvo, dok stroga pravila ne važe za one koji su u klubu. Pitanje za EU i EK je da li su zanemarili uticaj bivših tajnih službi na prostoru i politici Balkana. Da li u poglavlju 23 treba naći mjesto i za zakon o lustraciji? Nije baš logično da se nacionalni interesi podređuju interesima pojedinaca, ma ko oni bili, ako iza toga ne stoje krupni razlozi. Na kraju, mora se postaviti i pitanje što očekivati od Hrvatske kada na dnevni red dođe pitanje razgraničenja sa Crnom Gorom na Prevlaci, uprkos umirujućim porukama zvaničnog Zagreba i Podgorice koji vode netransparentne pregovore o tom pitanju.

Kalendar

03. septembar **Niko ne zna ko će prvi u EU** / Francuski ministar za evropske poslove **Thierry Repentin** kazao da će od postignutih rezultata u poglavljima 23 i 24 zavisiti da li će Crna Gora ili Srbija biti prva sljedeća članica Evropske unije. Repentin je dodao da niko ne zna ko će biti 29. članica EU. On je to rekao prilikom zvanične posjete Podgorici, iako je tokom prethodne posjete Beogradu kazao da će Srbija postati prva naredna članica EU. .
12. septembar **EP izglasao mehanizam sa ukidanje bezviznog režima** / Evropski parlament na sjednici u Strazburu usvojio rezoluciju o uvođenju "zaštitnog mehanizma" koji Evropskoj komisiji daje pravo da ukine bezvizni režim režim zapadnobalkanskim i drugim zemljama iz kojih bi naglo porastao broj lažnih azilanata ili bi došla u opasnost bezbjednost država.
20. septembar **EU neće zaboraviti "Snimak"** / Evropska unija će i dalje insistirati da tužilaštvo do kraja istraži aferu "Snimak", iako se može očekivati da ove godine budu otvorena poglavlja 23 i 24, izjavio šef delegacije EU u Crnoj Gori **Mitja Drobnič**.
24. septembar **Usvojen set zakona iz oblasti pravosuđa** / Skupština usvojila zakone o sudovima, o sudskom Savjetu, o državnom tužilaštvu i o Ustavnom sudu i time ih usaglasila sa izmjenama Ustava u oblasti pravosuđa koje je EU prethodno postavila kao jedan od ključnih uslova za otvaranje poglavlja 23. i 24.
26. septembar **Crna Gora da predstavi pregovaračke pozicije** / Stalni predstavnici zemalja članica EU uputili su pismo kojim Crnu Goru pozivaju da preda pregovaračke pozicije za poglavlja 23 i 24. Glavni pregovarač **Aleksandar Andrija Pejović** izjavio da će se, čim se utvrde, pregovaračke pozicije uputiti u Brisel kako bi se do kraja godine stekli uslovi za otvaranje poglavlja 23 i 24. Stalni predstavnici članica u Briselu ranije su ocijenili pozitivnim akcione planove za poglavlje 23 i 24.

Značaj proširenja EU za transatlansko poslovanje

Štefan Fule

Autor je evropski
komesar za proširenje

Sjedinjene američke države i Evropska unija su vezane najčvršćim ekonomskim vezama na svijetu, sa najvećim stepenom međusobne trgovine i ulaganja. Globalizacija nosi sa sobom mnoge izazove, ali i mnogo novih mogućnosti. Da bi ih iskoristili u najvećoj mogućoj mjeri, EU i SAD se trude da dodatno ojačaju svoje trgovinske i investicione veze, sa ciljem da doprinesu većem rastu i otvaranju novih radnih mjesta i u Evropi i u SAD-u i da promijene živote miliona ljudi na bolje. Prvo da kažem par riječi o procesu proširenja EU. Proširenje se gotovo bez izuzetka smatra našom najuspješnijom politikom. Kroz nekoliko talasa proširenja, broj članica EU je porastao sa originalnih šest na današnjih 28. Danas, kada se Unija suočava sa značajnim izazovima i globalnom nesigurnošću, politika proširenja nastavlja da doprinosi miru, sigurnosti i prosperitetu na evropskom kontinentu. Danas na proširenje čeka još osam zemalja. Pet od njih su već kandidati za članstvo – Crna Gora, Srbija, Turska, Bivša jugoslovenska republika Makedonija i Island, dok Albanija, Bosna i Hercegovina i Kosovo imaju status potencijalnih kandidata. Zajedno, ove zemlje broje oko 100 miliona stanovnika i ako bi sve danas pristupile EU, njena bi populacija bila uvećana za 10%. Ovo napominjem zato što sa usponom takozvanih „BRIK“ zemalja – Brazila, Rusije, Indije i Kine – Evropa i sjevernoamerički kontinent nijesu više jedini glavni igrači na svjetskoj sceni. Veličina je bitna. Sa svojih 80 miliona stanovnika i dinamičnom privredom, Turska je ključna zemlja za EU. Nedavni događaji ukazuju na to da je Turskoj EU potrebna nego ikada, kao garant demokratije i modernizacije. Zapadni Balkan je napravio ogroman iskorak tokom 2013. Hrvatska je postala 28 članica EU, pregovori sa Crnom Gorom dobro napreduju, a u junu su otvoreni i pregovori sa Srbijom. Takođe se pregovara o potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Kosovom. U kombinaciji sa hrvatskim pristupanjem, sve ovo šalje pozitivan signal čitavom regionu: ako imate dovoljno hrabrosti i volje, EU je spremna da na to odgovori. Paralelno sa procesom proširenja, EU produbljava nivo integracija unutar zajedničkog tržišta. U ovom trenutku je u toku intenzivna razmjena mišljenja sa članicama oko uspostavljanja Evropske bankovne unije sa centralnim monitoringom evropskih banaka; Evropske fiskalne unije, koja bi kontrolisala

nacionalne budžete i deficite; i Evropske ekonomske unije, sa većim mandatom za zajedničke odluke u domenu ekonomskih i socijalnih politika. Trudimo se da uključimo zemlje koje su još u procesu pristupanja što više u ove nove tokove. Što sve to znači za privatne kompanije? U čemu su prednosti? Najprije, tu je pitanje povjerenja. Zahvaljujući dubinskim reformama koje su cilj i osnova procesa proširenja, privatne kompanije se mogu osloniti na to da će ih u ovim zemljama dočekati vladavina prava i stroga kontrola nad korupcijom, efikasno sudstvo, jasna vlasnička prava; transparentna, efikasna, odgovorna javna administracija sposobna da odgovori na potrebe preduzeća; nizak nivo administrativnih prepreka i jednaki standardi poslovanja kao bilo gdje drugo u Evropi. Vjerujem da će američki investitori koji već posluju u zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima, kao i oni koji žele da prošire poslovanje na ove zemlje imati prilike da se uvjere u konkretne koristi od procesa proširenja. Za ona preduzeća koja već posluju u EU, proširenje će značiti i veće tržište, a samim tim i smanjene troškove proizvodnje, lakši pristup novim resursima i nove poslovne mogućnosti. Pogledajmo sada što donosi novi trgovinski ugovor između SAD-a i Evrope. Procjenjuje se da bi ambiciozan, sveobuhvatan sporazum o transatlanskoj trgovini i investicijama mogao donijeti značajne ekonomske prednosti i EU i SAD – oko 156 milijardi dolara godišnje u EU i oko 126 milijardi u SAD-u. To ne znači da će samo korist koju EU i SAD budu imale od ovog sporazuma ići na uštrb ostatka svijeta. Naprotiv, očekuje se da će efekat na svjetske trgovinske tokove i primanja biti vanredno pozitivan, do 177 milijardi dolara godišnje. EU, takođe, namjerava da pregovore o trgovinskom i investicionom sporazumu sa SAD vodi na najtransparentniji mogući način, pa je u tom cilju već učinila dostupnim javnosti svoje polazne osnove u različitim oblastima pregovora. Iako u javnosti postoji tendencija da se EU predstavlja kao zatvorena, opsjednuta sobom i opterećena unutrašnjom krizom, sve što je danas ovdje predstavljeno pokazuje da EU veoma dobro zna da su veze sa spoljašnjim svijetom od vitalnog značaja za njenu budućnost.

Izvor: sajt EK, izvodi iz govora u Američkom biznis forumu, Njujork, SAD, 23. septembra 2013.

O čemu će Crna Gora pregovarati u poglavlju 10 – informatičko društvo i mediji

Ne ide se u EU sa ovakvim Internetom i javnim servisom

Svetlana Pešić

Izgleda da je Vlada Crne Gore postavila preambiciozan cilj kada je u pitanju pregovaračko Poglavlje 10 - informatičko društvo i mediji za čije će zatvaranje trebati vremena, sredstava i znanja. To je za sada jedino od nekoliko razmatranih poglavlja za koje je skupštinski Odbor za evropske integracije predložio da se izmijeni Nacrt pregovaračke pozicije Crne Gore. Da je potrebno izmijeniti Nacrt pregovaračke pozicije složili su se i članovi pregovaračkog tima Crne Gore. Izvjesno je da će Crna

Izvjesno je da će Crna Gora tokom pregovora o poglavlju 10, koje bi moglo biti otvoreno ubrzo nakon očekivanog otvaranja poglavlja 23 i 24, morati da digitalizuje svoje filmsko naslijeđe, da osigura nezavisnost Agencije za elektronske komunikacije i poštanske usluge i Agencije za elektronske medije, ali i da se postara za slobodnu utakmicu među operaterima i zaštiti potrošače – korisnike ICT, što će zahtijevati i reviziju ambicioznih ciljeve iz vladine Strategije razvoja informacionog društva 2012-2016.

Gora tokom pregovora o ovom poglavlju, koje bi moglo biti otvoreno ubrzo nakon očekivanog otvaranja poglavlja 23. i 24, morati da digitalizuje svoje filmsko naslijeđe, da izmijeni Zakon o elektronskim medijima, da osigura nezavisnost Agencije za elektronske komunikacije i poštanske usluge i Agencije za elektronske medije, ali i da se postara za slobodnu utakmicu među operaterima i zaštiti potrošače – korisnike ICT, što će zahtijevati i reviziju ambicioznih ciljeve iz vladine Strategije razvoja informacionog društva 2012-2016. O tome koji značaj Evropka unija (EU) pridaje ovim pitanju najbolje svjedoči "Digitalna agenda za Evropu" koja je jedna od sedam vodećih inicijativa u Uniji u okviru projekta "Evropa 2020". Digitalna

agenda ima zadatak da predstavi način za povećanje socijalnih i ekonomskih potencijala ICT-a, prije svega Interneta kao važnog medija za sve privredne i društvene aktivnosti. Procjenjuje se da je ICT sektor direktno zaslužan za 5% BNP u Evropi, sa tržišnom vrijednošću od 660 milijardi eura godišnje. Uprkos tome, EU je daleko od nivoa razvijenosti Internet pristupa kojim može da se pohvali Japan, Južna Koreja i SAD. Upravo je osnovni cilj Digitalne agende da se do kraja ove decenije sustignu te države i da se obezbijedi privredna i društvena korist iz jedinstvenog digitalnog tržišta zasnovanog na brzom i ultra brzom internetu i interoperabilnim aplikacijama. Tako su članice EU obećale da će osnovni pristup internet imati 100% stanovništva EU do kraja 2013, brzi pristup (30 Mbit/s ili više) 100% stanovništva EU do 2020, i ultrabriz pristup (100 Mbit/s ili više) 50% domaćinstava EU do 2020. Prateći ciljeve iz Digitalne agende, Vlada odnosno konkretno Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije (MIDT) usvojilo je Strategiju razvoja informacionog društva 2012-2016 za koju se može ocijeniti da je nerealna. Tako je jedan od ciljeva Strategije da se poboljša mogućnost

broadband pristupa tj. pristupa velikim brzinama garantovanjem broadband pristupa od najmanje 10Mbps za 50% populacije do 2014, 10Mbps za 100%

populacije i 30Mbps za 50% populacije do 2016, zatim korišćenja Interneta od 70% stanovništva do 2014, odnosno 80% do 2016, te broadband pristupa - od 25% do 2014. i 40% do 2016. Treba imati u vidu da najnovije broadband usluge (obrazovanje putem Interneta, društveno umrežavanje, IP televizija visokog kvaliteta, rad od kuće i drugo) zahtijevaju odgovarajuće prijenosne kapacitete (više od 20 Mbit/s). Pozivajući se na istraživanje o upotrebi informacionih i komunikacionih tehnologija u Crnoj Gori iz aprila 2011, u Strategiji se kao ključni razlozi za nekorišćenje Interneta u Crnoj Gori navode nedostatak jedinstvene digitalne pismenosti, visoka cijena pristupa Internetu i prateće opreme - nepostojanje

Koliko je Crna Gora daleko od EU najbolje ukazuje podatak iz "Strategije razvoja informacionog društva 2012-2016" da samo 21% internet pretplatnika u našoj državi ima pristup broadband mrežama (pristup velikim brzinama) sa brzinama od većim od 2Mbps. U EU više od 23% pretplatnika ima pristup broadband mrežama sa brzinama od minimum 10 Mbps

"Uprkos činjenici da su maloprodajne cijene broadbanda pristupa znatno opale tokom proteklog perioda, one i dalje predstavljaju značajano opterećenje na prosječnu zaradu građana Crne Gore. Prosječni broadband paket od 2Mbps ima cijenu od 18€ mjesečno, što iznosi 4% prosječne mjesečne zarade, dok je ekvivalentni evropski prosjek skoro manji od 1%", navodi se u Strategiji. Koliko je Crna Gora daleko od EU najbolje ukazuje i podatak iz Strategije da samo 21% Internet pretplatnika ima pristup broadband mrežama sa brzinama od većim od 2Mbps. "U odnosu na evropski prosjek, gdje više od 23% pretplatnika ima pristup broadband mrežama sa brzinama od minimum 10 Mbps i prosječnom broadband pokrivenošću od 95% populacije, aktuelna situacija u Crnoj Gori, u cilju poboljšanja, zahtijeva preduzimanje hitnih mjera. Mora se stvoriti ambijent i omogućiti ulaganja u broadband infrastrukturu...", objašnjava se u tom dokumentu. Šef delegacije EU **Mitja Drobnič** nedavno je ukazao da je Crna Gora u oblasti koju tretira poglavlje 10 postigla određeni napredak u pravnom usklađivanju sa propisima i direktivama EU, ali da se suočava sa ispunjavanjem definisanih ciljeva zbog čega će biti potrebno da iskoristi sve raspoložive resurse kako bi dostigla postavljene ciljeve. "Širokopojasni pristup Crne Gore još nije usklađen sa evropskim, a penetracija je znatno ispod evropske", kazao je Drobnič na okruglom stolu posvećenom poglavlju 10 koji je organizovao

Mitja Drobnič

efikasne konkurencije na broadband tržištu i nedostatak broadband infrastructure.

Ružica Mišković

skupštinski Odbor za evropske integracije. Šefica Radne grupe za poglavlje 10 **Ružica Mišković** priznaje za *Evropski puls* da Crna Gora još nije dostigla nivo prosjeka članica EU u broju priključaka širokopojasnog pristupa Internetu, ali kaže i da je ova oblast prepoznata kao državni prioritet. Član skupštinskog Odbora za evropske integracije, poslanik Demokratskog fronta **Veljko Vasiljević** ocjenjuje da će, kao i za sve ostalo u Crnoj Gori, i pitanja vezana za Poglavlje 10 biti formalno završena u roku. "Crna Gora će na papiru ispunjavati uslove koje predviđaju evropski standardi, ili će se približiti ispunjavanju tih uslova, kako bi zadovoljila formu i dala pozitivan odgovor.

Veljko Vasiljević

Međutim, tehničke i tehnološke mogućnosti Crne Gore su takve da u realnom okviru ne možemo ispuniti tražene uslove. Ukratko, forma će se ispunjavati, a primjena će kasniti", navodi Vasiljević. On dodaje da će vjerovatno na pojedinim ekskluzivnim

Crna Gora će, kako je naveo Mitja Drobnič, morati da razmisli i kako da ojača finansijsku nezavisnost i održivost RTCG, kao nacionalnog javnog servisa. „Dobro funkcionisanje javnog servisa jedan je od ključnih elemenata za obezbjeđivanje medijskog pluralizma“, dodao je Drobnič.

lokacijama zaživjeti širokopojasni pristup internetu tokom sljedeće godine, ali ništa više od toga. Jedan od zadataka koja će Crna Gora morati da ispuni u okviru Poglavlja 10 je da digitalizuje svoje filmsko naslijeđe. Uprošteno, RTCG morati da iz arhive izvadi analogne trake i sve snimljeno prebaci na digitalnu tehnologiju. Prema riječima Vasiljevića, za to će biti neophodno, osim finansijskih sredstava bez kojih se ne može, uložiti i entuzijazam i dobro poznavanje specifičnih tehnika i mogućnosti. Crnogorsko audiovizuelno naslijeđe, prema njegovim riječima nije obiman materijal. „Najmasovnija produkcija je relativno „savremena“ pa nema previše potrebe za restauracijom. Savremeno društvo traži digitalizaciju svih arhiva, i pisanih i onih na nosačima zvuka i slike“, kaže Vasiljević. Drobnič je nedavno ukazao i da će tokom pregovora o Poglavlju 10 od presudnog značaja biti usklađivanje i primjena zakona, pri čemu će Skupština u tome imati značajnu ulogu. „To podrazumijeva izradu zakonskog okvira kojim će se osigurati nezavisnost dvije ključne regulatorne agencije – za elektronske komunikacije i poštanske usluge i Agencije za elektronske medije (AEM)“, precizirao je Drobnič. On je, dalje, kazao da će u oblasti audiovizuelne politike Komisija pažljivo pratiti sprovođenje direktiva koje su u velikoj mjeri inkorporirane u Zakon o elektronskim medijima. „Moraće se ojačati i kapacitet AEM-a, jer će se samo tako obezbijediti kvalitetan monitoring svih elektronskih medija na teritoriji cijele zemlje, punih 24 sata“, poručio je Drobnič.

Crna Gora će, kako je naveo, morati da razmisli i kako da ojača finansijsku nezavisnost i održivost RTCG-a, kao nacionalnog javnog servisa. „Dobro funkcionisanje javnog servisa jedan je od ključnih elemenata za obezbjeđivanje medijskog pluralizma“, dodao je Drobnič. Pitanje objektivnog izvještavanja RTCG, koje je u izvještajima relevantnih

organizacija ocijenjeno kao još uvijek pristrasno u korist vladajuće elite, ali i pitanje finansiranja državne televizije, koja je veliki gubitaš i koja ima višak zaposlenih, je jedna od tema koja će tokom pregovora sa EU sigurno privlačiti pažnju javnosti.

Otkloniti razloge zbog kojih je nezavisnost AEM upitna

Zamjenica direktora Agencije za elektronske medije (AEM) i članica Radne grupe za pripremu pregovora o poglavlju 10, **Jadranka Vojvodić** kaže da je u toku skrininga ovog poglavlja značajna pažnja posvećena pitanju položaja AEM, kao nezavisnog regulatornog organa za oblast audiovizuelnih medijskih usluga.

„Tom prilikom su ponovljene ocjene EK da su 'crnogorski zakonski propisi u velikoj mjeri u skladu s Direktivom o audio – vizuelnim medijskim uslugama', koja predstavlja okosnicu pravne tekovine EU u oblasti audio-vizuelne politike. Može se očekivati da će EK pratiti napredak u sprovođenju Direktive o audio-vizuelnim medijskim uslugama, uključujući poštovanje i zaštitu finansijske i operativne nezavisnosti AEM i napredak ostvaren vezano za pravilnu primjenu važećih zakonskih propisa o medijima. Crna Gora

treba da osigura dovoljan administrativni kapacitet i da obezbijedi primjenu pomenute Direktive“, kazala je Vojvodić za *Evropski puls*.

Što se tiče konkretnih uslova i rokova koje Crna Gora treba da ispuni, Vojvodić smatra da se odgovor nalazi u Izvještaju o napretku Crne Gore za 2012, u kojem se navodi: „Dodatno osoblje je zaposleno u cilju poboljšanja kapaciteta Agencije za elektronske medije, ali samoodrživost i kapacitet praćenja audiovizuelnog regulatora zabrinjavaju. *Nedavnim izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim medijima dovedena je u pitanje nezavisnost audiovizuelnog regulatora...* Usvojene su izmjene i dopune Zakona o elektronskim medijima prema kojima je AEM dužna da dostavi svoje operativne i finansijske planove i izvještaje Skupštini na odobrenje. *Ovim se jasno podriva nezavisnost Agencije*“

„Smatram da ono što se od Crne Gore očekuje je da učini sve kako bi se otklonili razlozi zbog kojih je „...dovedena u pitanje nezavisnost audiovizuelnog regulatora“. Sa glasno tome očekujem da Vlada i/ili Skupština Crne Gore u najskorije vrijeme pristupe pripremi i usvajanju neophodnih zakonskih izmjena koje bi otklonile uočenu slabost crnogorskog okvira. Takođe se nadam da se neće ponoviti bilo kakvo ishitreno usvajanje, bez konsultacija ili javne rasprave, kojim bi se nezavisnost Agencije dalje „dovodila u pitanje“, izjavila je Vojvodić.

Kristof Bender, zamjenik predsjednika Evropske inicijative za stabilnost

EU bi mogla direktno tražiti hapšenje krupnih riba

Vladavina prava je kada država pokazuje da je spremna da ispita ozbiljne optužbe, dovede ih do sudova i završi presudama. I da to radi bez političkog uticaja sa bilo koje strane

Evropska unija (EU) će tokom pregovora sa Crnom Gorom insistirati na rezultatima u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, zbog čega bi se u određenoj fazi pregovora od zvanične Podgorice moglo direktno tražiti hapšenje krupnih riba, kazao je Kristof Bender, zamjenik predsjednika Evropske inicijative za stabilnost (ESI). U razgovoru za *Evropski puls*, on je rekao da će pitanje jačanja vladavine prava biti jedno od ključnih tokom pregovora Crne Gore sa Evropskom unijom. "Kada vidimo države koje su prolazile kroz proces evropskih integracija, pitanje borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije je bilo jedno od mnogih na kojima se insistiralo. Dok je pitanje vladavine prava pokrenuto na samom kraju pregovora, u slučaju Bugarske i Rumunije, sada je situacija drugačija. Ono se otvara na samom početku. Crna Gora, ali i sve druge zemlje koje će ući u proces pregovora, svjesne su da će to biti ključna tema u pregovorima i biće im teže jer će to biti aktuelno od početka do kraja pregovora. Neke

članice EU su veoma zainteresovane da se taj problem riješi i one će biti veoma fokusirane na to pitanje. Zato će Crna Gora morati da dokaže da radi na vladavini prava. U protivnom će proces pregovora biti zaustavljen", pojasnio je Bender.

» Da li to znači da će Brisel insistirati na hapšenju tzv. "krupnih riba", kako bi se dokazalo da Vlada iskreno radi na iskorijenjivanju organizovanog kriminala i korupcije?

To je vrlo izvjesno. Zapravo, u slučaju Hrvatske to je bila jasna poruka koju je Jadranka Kosor dobila pred kraj pregovora.

Naime, nije dovoljno mijenjati zakone, sprovesti reforme na papiru, rastezati sudske procese zbog organizovanog kriminala i korupcije, već se mora doći do krupnih riba.

» Da li bi Brisel mogao insistirati i na konkretnim imenima ili će biti dovoljno da Vlada samo pokaže da je spremna da hapsi na visokom nivou?

Ne želim da vjerujem da Brisel insistira na imenima, ali prije će biti da traže krupne rezultate. Uspostavljanje vladavine prava nije kada ja, vi ili neki političar razmišljamo o velikim kriminalnim mrežama i povezanosti funkcionera sa njima.

Vladavina prava je kada država pokazuje da je spremna da ispita ozbiljne optužbe, dovede ih do sudova i završi presudama. I da to radi bez političkog uticaja sa bilo koje strane.

» U Crnoj Gori su sve prisutnije investicije iz zemalja poput Azerbejdžana i Rusije, dok sa

druge strane nema investicija iz zemalja EU uz izgovor da nema pravne sigurnosti za investitore. Kako to komentarišete?

Ne bih to baš tako definisao, jer imate članice EU koje ulažu u zemlje u kojima se ne može ni pričati o demokratiji.

Evropa je u velikoj mjeri prisutna u Crnoj Gori kroz bankarski sektor, ali kada pričamo o inostranim investicijama ne treba da gledamo koliko se ulaže, već ko ulaže.

Ne možete reći da su sve investicije iz Evrope zdrave, jer ima austrijskih kompanija koje ne posluju baš po zakonskim osnovama, dok ni

svaki ruski investitor ne radi mimo zakona. Ipak, stavio bih ogradu po tom pitanju jer ne poznajem dovoljno situaciju.

» Kako komentarišete probleme Hrvatske i EU povodom slučaja "Perković"? Da li to može uticati na raspoloženje u državama zapadnog Balkana prema Uniji i obratno?

Ne bih da komentarišem konkretno slučaj "Perković" i kontraverze koje je izazvao.

No, kada pričamo o odnosu zemalja regiona prema EU, većini građana je jasno da Unija donosi dobre stvari.

Nakon ekonomske krize, situacija u Uniji se promijenila, jer su pregovori nekad podrazumijevali priliv novca, rast BDP-a i veće plate, kao što se desilo Bugarskoj i Rumuniji.

Primjer Hrvatske je pokazao da to više nije slučaj, pa je teže ljudima da vide prednosti ulaska u EU, ali i političarima koji treba da pokažu da je članstvo dobro.

Ipak, bez obzira na aktuelnu situaciju, jasno je da je EU veoma moćna i atraktivna za zemlje zapadnog Balkana.

» Zbog čega?

Pogledajte Srbiju. Vlada sa takvim političkom pozadinom pozabavila se pitanjem Kosova, koje je bilo tabu tema u Srbiji, samo da bi ubrzali proces integracija.

To samo pokazuje da je privlačnost i moć Unije još snažna.

Sa.K.

Otvaranje pregovora sa Srbijom odlično za Crnu Goru

» Nakon ulaska Hrvatske u EU, naredna članica će se čekati barem deceniju. Da li taj zastoј šalje pesimističnu poruku zemljama regiona?

Veoma je važno reći da Crna Gora pregovara i to je bitno za čitav region. Da nakon Hrvatske nijesmo imali ni jednu zemlju zapadnog Balkana koja je u procesu pregovora, to bi bilo loše za čitav region. Stvorio bi se osjećaj da se ništa ne dešava, ali srećom Crna Gora je počela pregovore. Bilo bi dobro da još neka zemlja uđe u pregovarački proces, jer je teško biti u pregovorima sam. Tako je bilo u slučaju Hrvatske, a moglo bi se isto desiti i Crnoj Gori. To je kao da sami trčite maraton. Nemate sa kim da se takmičite, i morate baš da budete motivisani da bi ga istrčali do kraja. Mnogo je bolje kad trči još neko, jer znate koliko ste bolji ili slabiji.

To je bolje i za medije i civilni sektor jer mogu pritisnuti Vladu upirući prstom u druge zemlje koje brže napreduju.

» Može li to promijeniti eventualni ulazak Srbije u pregovore?

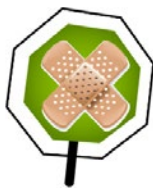
To bi bilo odlično i za vas. Što je više pregovarača bolje je za region, pa naravno i za Crnu Goru.

Život bez računa u banci

U zapadnoj Evropi više od 90 miliona ljudi nema račun u banci ili samo djelimično koristi bankarske usluge. U EU živi nešto preko 500 miliona stanovnika. Oni koji nemaju ili imaju samo ograničeni pristup bankarskim uslugama u prosjeku su stari 40 godina i među njima je nešto više žena nego muškaraca. Isključeni iz finansijskih tokova komunalije plaćaju u gotovini, a kao razlog što nemaju račun u banci navode da nemaju novca, ili da im račun ne treba, ili da ne vjeruju bankama.

Potražnja za medicinarima uprkos krizi

Najnoviji Evropski monitor upražnjenih radnih mjesta potvrdio je da tražnja zdravstvenih radnika u EU raste. Između 2008. i 2012. zapošljavanje u zdravstvenom sektoru EU raslo je za gotovo 2% godišnje, što je rezultat kombinacije efekata starenja populacije, napretka tehnologije, većih očekivanja građana kada je riječ o kvalitetu zdravstvenih usluga, kao i posvećivanja veće pažnje preventivi. Samo u 2012. u zdravstvu u EU zaposleno je gotovo milion ljudi. Do posla su iz grupe stručnjaka, nakon bolničara, najlakše dolazili programeri i analitičari, administrativni i specijalizirani sekretari, rudari, nadzornici u prerađivačkoj industriji i građevinarstvu i učitelji i vaspitači. "Evropski monitor upražnjenih radnih mjesta omogućava da se identifikuju sektori koji nude najbolju perspektivu za zapošljavanje. Takođe pomaže vlastima da odluče u kojem sektoru će uložiti u obuku radnika, kako bi se izbjegao manjak kvalifikovane radne snage. Novi izvještaj potvrdio je da je zdravstvo jedan od sektora sa najvećim potencijalom za zapošljavanje u Evropi i da su zato prijeko potrebna ulaganja u obuku na tom polju", istakao je evropski komesar za zapošljavanje, socijalna pitanja i inkluziju **László Andor**.

Izlazak iz EU štetio bi poslu

Čak osam od deset britanskih kompanija smatra da bi povlačenje Velike Britanije iz EU bilo loše za posao. U kompanijama smatraju da bi im izlazak iz EU ugrozio trgovinu sa evropskim tržištem i da bi teže nalazili kvalifikovane radnike. Razgovor o prekidu četrdesetogodišnjih veza Velike Britanije i EU intenziviran je u januaru, kada je premijer **David Cameron** izjavio da će pregovarati o novoj ulozi u Evropi i najavio referendum do 2017. na kojem će se glasači izjasniti da li žele da ostanu ili napuste EU. Od 415 firmi anketiranih od strane kompanije za istraživanje javnog mnjenja YouGov, 78% smatra da bi ostanak u EU bio u njihovom najboljem interesu, 10% misli da bi bilo bolje napustiti Uniju, a 12% nije sigurno. Jedna druga anketa, čiji su rezultati objavljeni 10. septembra, pokazala je da bi 43% Britanaca izabralo da napusti EU, a 39% da ostane, ukoliko bi referendum bio održan sada.

U Rumuniji dozvoljena eutanazija pasa

Rumunija je dobila zakon kojim se dozvoljava eutanazija pasa lualica, u slučaju da u roku od 14 dana od hvatanja psa niko ne dođe po njega. U Bukureštu, gradu sa 1,7 miliona stanovnika, živi oko 40.000 pasa lualica a njihova sudbina je predmet polemike u Rumuniji. Za kontroverzni zakon glasalo je 266 poslanika, 23 je bilo protiv a 20 je bilo uzdržano. Dok je rumunski parlament glasao, više stotina demonstranata je protestovalo ispred parlamenta. Zakon je usvojen nedjelju dana nakon smrti djeteta kojeg su psi izujedali u blizini parka u Bukureštu. U Rumuniji je već jednom bio izglasan zakon koji je dozvoljavao eutanaziju pasa lualica, ali je proglašen neustavnim u januaru 2012. Problem pasa lualica u Rumuniji potiče još iz 1980-tih kada je bivši rumunski diktator **Nicolae Ceaușescu** naložio rušenje dijelova grada. Kuće sa baštama su nestajale a na njihovom mjestu su nicalle višespratnice u kojima nije bilo mjesta za pse.

Koliko su rukovodioci u organima državne uprave zaradili u 2012 (II dio)

Podaci se još kriju

Vladimir Vučković

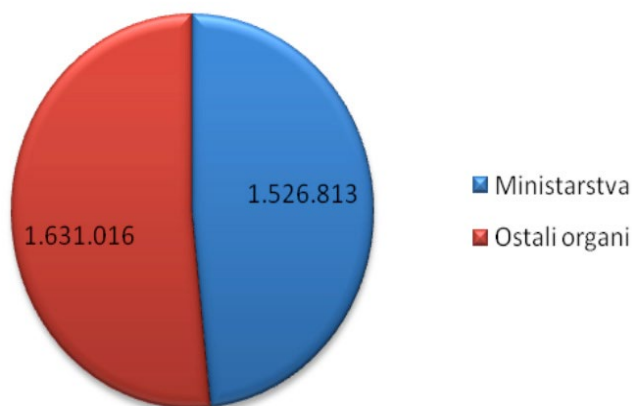
U toku 2012. rukovodećim licima organa državne uprave (41 od 45 organa za koje su dobijeni podaci) *na ime neto zarada i drugih naknada po bilo kojem osnovu iz Budžeta Crne Gore* ukupno je isplaćeno 3 157 829 €, a po osnovu podataka koje je CGO prikupio u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama.

Kada je riječ o ministarstvima, ukupni iznos neto zarada rukovodioca u 2012. iznosio je 1 171 344 €, od čega je najviše usmjereno na *Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija* u iznosu od 215 142 € (18,37%), zatim na *Ministarstvo unutrašnjih poslova* 101 837 € (8,69%) i na *Ministarstvo ekonomije* 97 871 € (8,36%). Najniže sume su opredijeljene za *Ministarstvo bez portfelja* i to 12 696 € (1,08%), *Ministarstvo za ljudska i manjinska prava* 26 158 € (2,23%) i *Ministarstvo nauke* 28 590 € (2,44%). Sami ministri/tarke su vrlo različito prihodovali tokom 2012, odnosno u rasponu od 8 929 € do 29 556 € na godišnjem nivou, tj. od 744€ do 2, 463€ mjesečno, a što uključuje pored njihovih neto zarada i druge nadoknade.

Za neto zarade rukovodilaca drugih državnih organa (uprava, direkcija, agencija, zavoda i u Generalnom sekretarijatu Vlade Crne Gore) tokom 2012. izdvojeno je

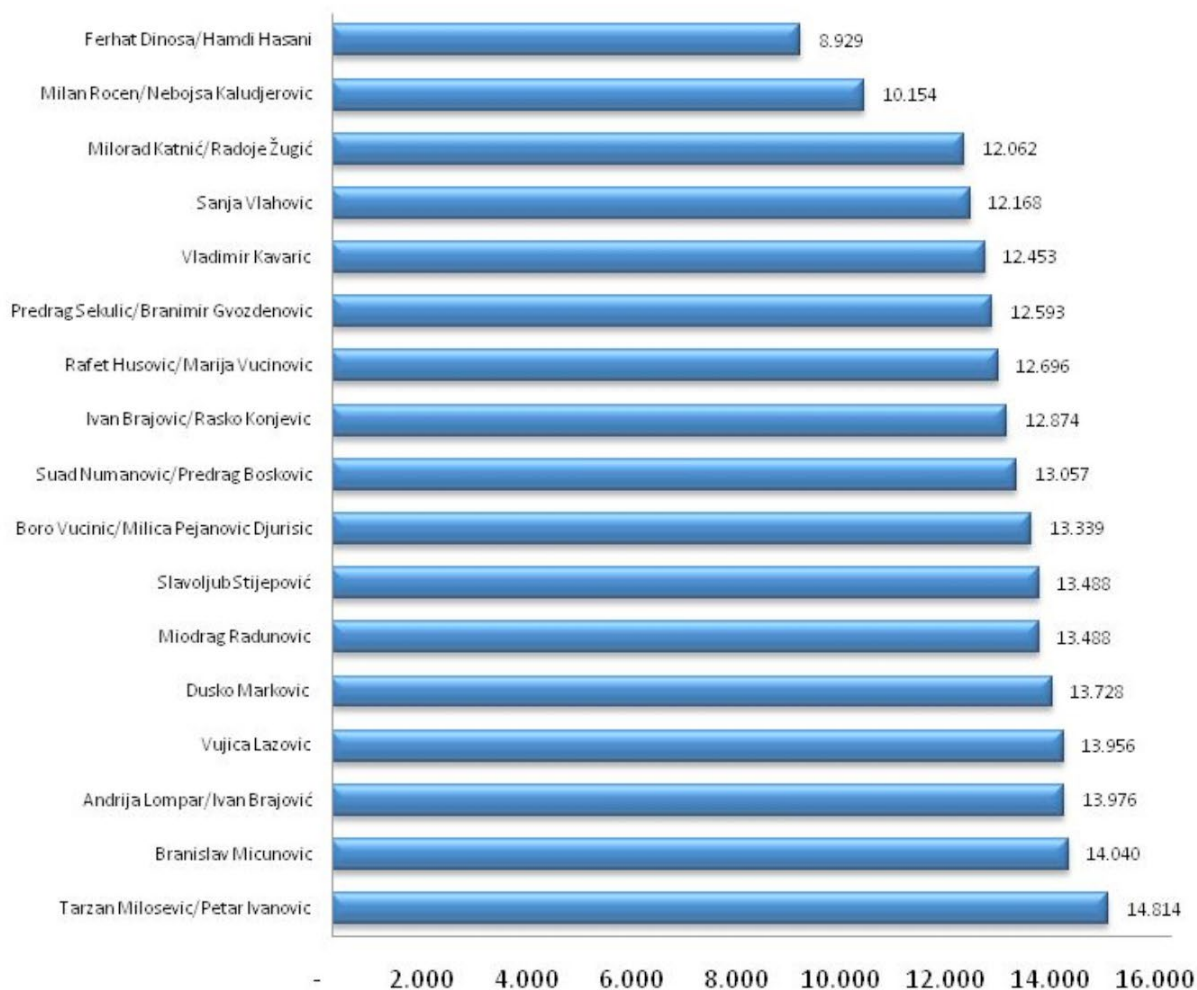
1 482 127 €, od čega najviše za čelnike *Uprave policije* u iznosu od 281 717 €, zatim *Direkcije za saobraćaj* u iznosu od 125 333 €, te *Uprave za kadrove* u iznosu od 94 660 €. Najniža stopa je zabilježena kod rukovodećih lica u *Upravi za javne nabavke* u iznosu od 16 234 €, *Upravi za zaštitu kulturnih dobara* u iznosu od 16 595 € (1,12%) i *Agenciji za duvan* u iznosu od 27 227 €.

Ukupna sredstva isplaćena rukovodiocima na osnovu zarada i drugih nadoknada u ministarstvima i drugim državnim organima iz Budžeta Crne Gore u zbirnom iznosu

U dijelu drugih nadoknada, kao što su naknade isplaćene za rad u radnim grupama, komisijama, obrazovnim ustanovama, drugim državnim organima itd, dolazimo do ukupne cifre od 504 359 €, koliko su po tom osnovu zaradili rukovodioci, od čega se 355 470 € odnosi na ministarstva, a 148 889 € na druge državne organe.

Podaci ukazuju na neravnomjernost zarada i drugih naknada rukovodioca organa državne uprave, čak i kad su u istom rang, velike oscilacije koje teško mogu imati

Presjek zarada i drugih nadoknada ministara u 2012.

objektivno utemeljenje. Stiće se utisak da su tamo gdje je postojao prostor rukovodioci maksimalno koristili mogućnosti da sebi uvećaju primanja, i da se u tome nije bilo jasnih kriterijuma niti štedljivosti, posebno kada se radi recimo o onim organima koji se sami stalno pozivaju na ograničenja budžeta.

Građani/ke Crne Gore moraju imati uvid u cjelokupne neto zarade i druge nadoknade svih rukovodećih lica u organima državne uprave, a ne samo javnih funkcionera, i jasno znati po kojim osnovama im se uplaćuju te nadoknade, imajući u vidu da se radi o sredstvima poreskih obveznika, i da ova lica moraju da rade u njihovom interesu. Nema nikakvog razloga da ovi podaci ne budu pregledno objavljeni na sajtovima organa državnih uprava, što CGO preporučuje.

Upravo javno dostupan pregled svih ovih podataka može biti snažan korektiv moguće subjektivnih kriterijuma nagrađivanja unutar organa državne uprave i motivacija vrijednim i posvećenim dijelovima administracije da se u toj administraciji pozicioniraju svojim radom a ne nekim drugim učincima ili svojstvima.

Na kraju, precizni podaci o primanjima rukovodioca državnih organa, koji bi bili dostupni zainteresovanoj javnosti, koja iste može porediti sa njihovim praktičnim stilovima života, predstavljaju jedan od najefikasniji mehanizama prevencije korupcije u državnoj administraciji.

Poglavlje 9: Finansijske usluge

doc. dr. Jelena Žugić

Finansijske usluge su od velike važnosti za dobro funkcionisanje unutrašnjeg tržišta Evropske unije. Tokom ovog poglavlja pregovara se o tome da buduća članica Unije uskladi svoje propise sa područja finansijskih usluga sa propisima koji važe u EU i da počne da ih primjenjuje. Ti propisi se odnose na bankarstvo, osiguranje i reosiguranje, penzione fondove, tržište hartija od vrijednosti i investicione usluge i infrastrukture finansijskih tržišta. Osim uređivanja poslovanja navedenih subjekata, ovo poglavlje tretira i nadzor nad finansijskim uslugama, zaštitu potrošača finansijskih usluga, kao i uređivanje načina saradnje tijela zaduženih za nadzor finansijskog tržišta. U ovom momentu, Crna Gora je u pojedinačnim oblastima koje obuhvataju finansijske usluge ostvarila različit stepen usklađenosti sa evropskim zakonodavstvom i primjenom istog. Tako

se može reći da je Crna Gora napredovala u oblasti bankarstva, dok je još posla čeka u oblastima osiguranja, penzionih fondova, infrastrukture finansijskih tržišta, kao i na tržištu hartija od vrijednosti i investicionih usluga.

Kada je riječ o bankarstvu, jedan od prvih zahtjeva EU je tzv. Bazel II koji je Crna Gora usvojila. Ti zahtjevi se odnose na osnovni kapital koje banke moraju izdvajati kako bi bile u mogućnosti da odgovore na potencijalne finansijske i operativne rizike. Bazelski standardi nijesu pravno obavezujući, već su izraz dobre prakse, potvrđene od strane supervizorskih kuća iz raznih zemalja svijeta, koje su se složile da će primijeniti ove standarde u svojim zemljama. Osim Bazela II, Crna Gora je u maju 2011. usvojila propise čiji je cilj usklađivanje sa Direktivom o kapitalnim zahtjevima, a koja su vezana za sopstvena sredstva, ublažavanje kreditnog rizika, veliku izloženost, rizik neizvršenja obaveze druge ugovorne strane i pitanja matične zemlje/zemlje domaćina.

Crna Gora je za sada napredovala i u realizaciji aranžmana finansijske stabilnosti koji su u skladu sa *acquis*-em EU i najboljom praksom EU. U septembru 2010. osnovan je Savjet za finansijsku stabilnost, kao

konsultativno tijelo za finansijsku stabilnost i poboljšanje okvira za saradnju između tri regulatorne institucije: Centralne banke, Agencije za nadzor osiguranja i Komisije za hartije od vrijednosti.

Saradnja tijela zaduženih za nadzor finansijskih tržišta je od velike važnosti u EU, jer ona mora biti usmjerena na efikasnu realizaciju zajedničkog cilja, a to je očuvanje stabilnosti finansijskog tržišta. Po pristupanju Uniji i crnogorske nadzorne institucije će direktno učestvovati u pripremi propisa koji uređuju jedinstveno finansijsko tržište EU.

U tom kontekstu, napredak je ostvaren i kod nadzorne uloge Centralne banke, u obliku poboljšanja njene interne organizacije i administrativnih kapaciteta, kao i u razmjeni informacija sa drugim nadzornim organima, ali će morati napraviti dodatne korake na ovom polju da bi zadovoljila standarde Unije. Određeni napredak je ostvaren i u šemi za zaštitu depozita, pa je u 2012. garancija za

depozite iznosila 35.000 eura, s tim da će se postepeno povećavati do 50.000 eura do 2013, ali Zakon o zaštiti depozita još uvijek nije u potpunosti usklađen sa *acquis*-em. Primjera radi, jedan od zahtjeva EU je da ne mogu biti zaštićeni depoziti u slučaju sudske odluke da su ostvareni na osnovu kriminalnih aktivnosti.

Takođe, u ovom trenutku, crnogorsko bankarstvo nije usklađeno sa evropskim u propisima koji regulišu institucije koje se odnose na elektronsko poslovanje, tako da će tokom pregovora vjerovatno biti riječi i o usvajanju i primjeni ovog akta koji će donijeti bolju zaštitu onima koji svakodnevno koriste bankovne kartice. Dalje, crnogorsko bankarstvo ne poznaje finansijske konglomerate, vjerovatno zbog malog tržišta, pa stoga nema ni mjera za nadzor istih, što je obavezno prema propisima EU i dilema je kako će se Unija postaviti prema ovom pitanju tokom pregovora.

Crna Gora nije ostvarila značajan napredak iz oblasti osiguranja i penzija, kao o oblastima o kojima će biti riječi u okviru ovog poglavlja. Naime, u oblasti osiguranja tek se obavljaju pripreme aktivnosti za izmjene i dopune Zakona o osiguranju i Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju, u cilju usklađivanja sa *acquis*-em EU. Primjera radi, Crna Gora je pripremila Nacrt Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju, po kojem će znatno biti povećani iznosi koje osiguravajuća društva moraju platiti za osuguranje u slučaju štete. Tako je, recimo, predviđeno da najniža osigurana suma za štetu zbog smrti, povrede ili narušenog zdravlja po jednom štetnom događaju bude 750.000 eura za autobuse i teretna vozila ili 550.000 eura za motorna vozila. Nacrtom je predviđeno da ove odredbe počinju da važe od momenta kada Crna Gora postane članica EU. Evropsko zakonodavstvo u ovom dijelu obezbjeđuje da oštetni zahtevi budu

prilično visoki i da se efikasno naplaćuju od osiguravajućih društava. Kada su u pitanju vrste osiguranja, Crna Gora je jasno razdvojila životno i neživotno osiguranje, ali u okviru njih ne prepoznaje različite klase osiguranja što od nje zahtijeva EU jer *acquis* –om je predviđeno postojanje široke paleta različitih vrsta osiguranja. Trenutno, Agencija za nadzor osiguranja nema dovoljno ljudskih resursa koji bi adekvatno pokrili ovu oblast. Primjera radi, u Agenciji nije zaposlen nijedan aktuar (stručno lice koje primjenjuje statističke metode, teoriju vjerovatnoće i finansijsku matematiku na pitanja osiguranja, ulaganja sredstava osiguranja i finansijskog upravljanja). Za sada, ne postoji ni ovlašćena institucija koja obučava aktuare, pa se oni moraju obučavati po zemljama regiona i tamo polagati ispite za sticanje licence aktuara.

Generalno, crnogorsko tržište osiguranja pokazuje jako nizak nivo razvoja, što ilustruje i činjenica da ne postoje ni pravila koja se odnose na osiguranje i sredstva

elektronske trgovine, niti trgovina na daljinu ugovorima o osiguranju. Dodatno, poslovima osiguranja se u Crnoj Gori za sada ne mogu baviti osiguravajuća društva iz EU koja bi u Crnoj Gori otvorila filijale bez statusa pravnog lica, a sa sjedištem ostala u inostranstvu. Tokom pregovora, EK će zatražiti da se ova pitanje zakonski riješe.

Kada je riječ o penzionim fondovima po zaposljenju, Crnoj Gori predstoji usklađivanje sa *acquis*-em koje u suštini podrazumijeva da država nametne poslodavcu obavezu uplaćivanja sredstava u tzv. fond za zaposlene i to od bruto plate zaposlenog, čime se elimiše problem neplaćanja doprinosa.

U oblastima tržišta hartija od vrijednosti i investicionih usluga Crna Gora je ostvarila mali napredak. Tako, recimo, za sada ne postoji zakonska regulativa o šemama za obeštećenje investitora i agencijama za kreditni rejting.

Članstvo u EU imaće pozitivne efekte kako za građane i građanke, tako i za preduzetnike, ulagače i generalno sve učesnike na finansijskom tržištu. Ponuda novih vrsta usluga povećaće konkurenciju i inovativnost, posebno kada je riječ o ponudi osiguravajućih kuća i banaka. Posebna pažnja biće posvećena osiguranju zaštite potrošača i njihovog informisanja o uslugama koje pružaju finansijske institucije, počevši od kreditu, osiguranja ili ulaganja na tržištima hartija od vrijednosti i investicionih usluga.

Iako je zbog ekonomske krize tendencija u svim članica EU da se starosna granica za odlazak u penziju povećava, u Uniji ne postoji jedinstvena granica godina života i rada za odlazak u penziju, već svaka država to određuje za sebe. Primjera radi, žene u Slovačkoj stiču pravo na penziju sa 55 godina starosti, dok je u Finskoj ta granica 68 godina.

Izvor: publikacija "Evropa u mom gradu – o čemu pregovaramo i što nam pregovori sa EU donose?", objavljena u okviru projekta Evropa u mom gradu, koji je Centar za građansko obrazovanje (CGO) sprovodio tokom 2011. i 2012, u saradnji sa Centrom za monitoring (CEMI) iz Podgorice i Građanskim inicijativama (GI) iz Beograda, a uz podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori.

Analitičari ocjenjuju da poslije velike pobjede CDU/CSU ne treba očekivati preokret u njemačkoj politici prema EU

Merkelova će voziti poznatom stazom

Iako uživa neviđenu podršku kod kuće, Merkel se u evropskim pitanjima i dalje suočava sa mnogim preprekama – njemačkim ustavnim sudom, britanskim europskepticizmom i francuskim protivljenjem izmjenama osnovnih ugovora. Zbog toga se može očekivati da će nova-stara kancelarka nastaviti sa opreznim pristupom i traženjem konenzusa koji već postaju njen zaštitni znak

Analitičari upozoravaju da nema razloga nadati se da će njemačke vlasti promijeniti strategiju prema Eurozoni nakon septembarskih izbora, čak i ako Hrišćansko-demokratska stranka **Angele Merkel** bude prisiljena da napravi „veliku koaliciju“ sa pro-evropskim socijal-demokratama. Merkel je na nedavnim izborima osvojila najviše glasova za svoju partiju, čak i od velike pobjede **Helmuta Kohla** 1990. kojoj je, između ostalog, doprinijelo i oduševljenje ponovnim ujedinjenjem Njemačke. Međutim, iako uživa neviđenu podršku kod kuće, Merkel se u evropskim pitanjima i dalje suočava sa mnogim preprekama – njemačkim ustavnim sudom, britanskim europskepticizmom i francuskim protivljenjem izmjenama osnovnih ugovora. Zbog toga se može očekivati da će nova-stara kancelarka nastaviti sa opreznim pristupom i traženjem konenzusa koji već postaju njen zaštitni znak. To će značiti dalji otklon of federalnog pristupa koji su decenijama zagovarale sve njemačke vlasti, u korist fleksibilnijeg političkog „menija“

integracija gdje svaka država može da izabere nivo integracija koji joj najbolje odgovara, čime bi se zadovoljio i Pariz, i London, ali i njemački glasači. „Došlo je do dubinskih promjena u kulturi integracija“, tvrdi **Jan Techau** iz fondacije Carnegie Europe. To ne znači da će krajnji san Berlina o još ujedinjenijoj Evropi biti zaboravljen, kako se nada britanski premijer **David Cameron**. Međuti, suočena sa ogromnim preprekama koje joj stoje na putu, Merkel se ne libi da kaže kako može doći do toga da Njemačka ponovo preuzme kontrolu nad nekim oblastima u kojima trenutno glavnu riječ ima Brisel. Prema izjavama Merkelovih bliskih saradnika, glavni cilj njene strategije ostaje da postepeno, ali sigurno, stvori preduslove za dalju integraciju Evrope, i sačuva podršku domaćih glasača i stranih partnera za ovaj proces. „Stabilizacija eura, povećanje evropske konkurentnosti i uspostavljanje sistema spriječavanja budućih kriza su apsolutni prioriteti za naredni mandat vlade“, rečeno je *Reuters*-u iz glavnog štaba kancelarkine kampanje. „Do sada se raspravljalo o tome koje nadležnosti treba prenijeti na Brisel. Sada Merkel kaže da bi neke nadležnosti trebalo uzeti nazad, ali ona time ne misli isto što i Britanci“. Merkel je već dala neke najave o evropskim prioritetima buduće vlade, nakon što je umalo osvojila apsolutnu većinu na izborima, što se u Njemačkoj nije desilo od pobjede **Konrada Adenauera** na

izborima 1957. Ona je izjavila da je ovaj rezultat dokaz „snažne podrške ujedinjenoj Evropi“, i time obradovala partnere u Parizu, Briselu, Atini, Lisabonu i Madridu, koji svi jedva čekaju da Njemačka konačno predstavi svoju viziju Evropske unije. Problem je što ta vizija nije uvijek u skladu sa vizijama drugih evropskih zemalja, posebno onih na južnom obodu kontinenta. Zajednička odgovornost za dugove članica je za Merkel i dalje tabu tema. Čak ni Socijal-demokratska stranka sa kojom bi Merkel trebala da započne preliminarne pregovore više ne pominje zajedničke euro-obveznice i fond za pomoć zaduženim članicama, za šta se ova partija aktivno zalagala na vrhuncu krize. Veliko pitanje je što Merkel planira da uradi sa bankarskom unijom, za sada najambicioznijim projektom daljih integracija. Dosadašnji ministar finansija **Wolfgang Schäuble** je insistirao da bez izmjena evropskih ugovora nema promjena u trenutnoj bankarskoj politici, koja u velikoj mjeri štiti njemačke poreske obveznike od rizika kojima se izlažu strane banke. Međutim, **Daniela Schwyer** iz Njemačkog institute za međunarodne i bezbjednosne studije vidi mogućnost za nešto blaži pristup sa kad je opasnost od izbora prošla. “Ne vjerujem da će njemačka vlada odustati od izmjena ugovora, ali bi mogli prihvatiti opciju dalje izgradnje bankarske unije dok se ne steknu uslovi za izmjenu ugovora”, kaže ona, i citira primjer “fiskalnog sporazuma” o budžetskoj disciplini koji je prihvaćen pod klauzulom da u roku od pet godina mora biti unešen u evropsko zakonodavstvo. Merkel kaže da će njeni naponi ka integraciji biti usredsređeni na podizanje evropske konkurentnosti, što je eufemizam za pretvaranje zemalja južne Evrope u izvozne mašine po modelu njemačke – sa manje zaštićenim zaposlenima, kasnijim odlaskom u penziju i manje velikodušnim izdacima za nezaposlene. “Prije deset do dvanaest godina Njemačka je bila bolesnik u Evropi. Ekonomske reforme koje smo tada sproveli su nam pomogle da se pretvorimo u temelj stabilnosti. Ono što je Njemačka učinila mogu učiniti i drugi”, rekla je Merkel i dodala: “Ovi izbori mi daju mogućnost da nastavim da

Merkel kaže da će njeni naponi ka integraciji biti usredsređeni na podizanje evropske konkurentnosti, što je eufemizam za pretvaranje zemalja južne Evrope u izvozne mašine po modelu Njemačke – sa manje zaštićenim zaposlenima, kasnijim odlaskom u penziju i manje velikodušnim izdacima za nezaposlene

guram Evropu u tom pravcu”. Berlin planira da postigne ovaj cilj tako što će primorati manje konkurentne zemlje da potpišu obavezujuće sporazume sa evropskim institucijama. Problem je, međutim u tome što je štap previše debeo a šargarepa premala da bi ovaj pristup bio prihvaćen i od drugih zemalja. Još jedan uspjeh kancelarke na ovim izborima je to što nova anti-evropska stranka, Alternativa za Njemačku, za dlaku nije prešla cenzus za ulazak u donji dom parlamenta. Međutim, treba očekivati da će Alternativa za Njemačku nastaviti da uzburkava strasti, obzirom da se primiču izbori za Evropski parlament, na kojima se očekuje uspjeh mnogih i lijevih i desnih euroskeptičnih partija iz svih zemalja Evrope. U oktobru će njemački Ustavni sud presuditi o legalnosti još neiskorišćenog programa kupovine državnih obveznica od strane Evropske centralne banke. Samo najava ovog instrumenta je uspjela da smiri tržišta prošle godine i stabilizuje euro. Ako odgovor suda bude negativan, moguće je da će Merkel biti prisiljena da traži izmjene “Osnovnog zakona”, odnosno ustava Njemačke, što podržavaju i socijal-demokrate. „Velika koalicija“ bi umnogome olakšala takav potez. Međutim, oblast u kojoj se očekuje da će socijal-demokratska stranka imati najveći uticaj nije evropska već domaća privreda. SPD će pokušati da nagovori Merkel da poveća državnu potrošnju na infrastrukturu, istraživanje, razvoj i obrazovanje. „To bi ne samo pomoglo rast Njemačke privrede, već i stvorilo dodatnu potražnju i pomoglo da se uspostavi bolja ravnoteža između zemalja Eurozone“, tvrdi Schwarzer

Source: *Euroactiv*

Da li treba brinuti zbog odluke Evropskog parlamenta o mehanizmu privremene suspenzije bezviznog režima

Glavobolja zbog azilanata

Evropski parlamet usvojio je polovinom septembra prijedlog kojim se u Evropskoj uniji uvodi mehanizam privremene suspenzije bezviznog režima za građane trećih zemalja, uključujući i države zapadnog Balkana, za koje se dokaže da zlupotrebljavaju slobodu putovanja. Pošto je dobio podršku većine evropskih parlamentaraca (njih 328 su bili za, a 257 protiv) mehanizam privremene suspenzije bezviznog režima za treće zemlje postaje dio viznog sistema EU.

Evropska komisija, koja je na zahtjev pojedinih zemalja članica, prije dvije godine izašla sa ovim prijedlogom, pozdravila je usvajanje pravila koje će „u vanrednim situacijama, a poslije temeljne provjere Komisije, omogućiti ponovno, privremeno, uvođenje viznog režima za određenu treću zemlju“. Ukidanje bezviznog režima bi se, kako je predviđeno ovim mehanizmom, dogodilo kad bi, recimo, broj lažnih azilanata u razdoblju za šest mjeseci naglo porastao za preko 50%.

Dobra ili loša mjera

Naglašavajući da se ovaj mehanizam ne odnosi ni na jednu zemlju ili region posebno, komesarka za unutrašnja pitanja EU, **Sesilija Malmstrom** je naglasila da će suspenzija bezviznog režima biti korištena samo kao „posljednje sredstvo“ u hitnim situacijama uzrokovanim zloupotrebom bezviznog režima: „Nadam se da nećemo doći u situaciju da upotrijebimo ovaj mehanizam. Isto tako vjerujem da će mogućnost pokretanja ovakve „sigurnosne kočnice“ povećati povjerenje zemalja članica u vizni režim i budućnost vizne liberalizacije.“

Dok u Evropskoj komisiji naglašavaju da ostaju „predani bezviznom režimu za treće zemlje“, socijaldemokrate u Evropskom parlamentu uvođenju mehanizma suspenzije vide kao kompromizaciju kako vizne politike EU, tako i politike prema susjedima: „Mehanizam privremene suspenzije bezviznog režima je potencijalno opasna i loša mjera, pogotovo za zemlje zapadnog Balkana“, izjavila je izvijestilac za viznu liberalizaciju **Tanja Fajon**. „Moguće zamrzavanje bezviznog režima imalo bi posljedice i po proces proširenja i ojačalo antievropsko raspoloženje i netoleranciju prema manjinama, koji su najčešći potražioc azila“, objašnjava Fajon i dodaje da iako zemlje zapadnog Balkana moraju da rade dalje na poboljšanju uslova života romske populacije, „integrisanost Roma u Srbiji i Makedoniji je bolja nego što je slučaj u pojedinim članicama Unije.“ Fajon, koju je podržao i poslanik Zelenih **Danijel Kon-Bendit**, zatražila je da se usvajanje ove rezolucije odloži i da se rezolucija preispita zbog, kako su objasnili, u ovakvom vidu znači da se EP odriče svojih ovlašćenja. Predlagač rezolucije **Agustín Díaz De Mera** je to opovrgao, navodeći da mehanizam ne znači da se EP odriče svojih ovlašćenja iz temeljnog akta EU, odnosno Ugovora iz Lisabona, pošto se predviđa mogućnost da Savjet ministara samo privremeno uvodi ograničenja bezviznog

rezima, jer bi za vraćanje neke zemlje na "crnu šengensku listu" bila nužna i saglasnost EP.

Procedura

Novousvojeni mehanizam predviđa mogućnost da zemlja članica EU može da prijavi zloupotrebu bezviznog režima od strane građana neke treće zemlje. Evropska komisija bi zatim sprovela istragu i ukoliko postoje valjani dokazi povratak na „crnu šengensku listu“, u početnom trajanju od šest mjeseci, dala na usvajanje svim članicama Unije. Primjenom mehanizma, zbog zloupotreba bezviznog režima, a vize bi nekoj zemlji mogle biti privremeno ponovo uspostavljene na pola godine, s mogućnošću da se ta mjera produži za još devet mjeseci. Kao krajnju mjeru, ako ne bi bilo nikakve promjene, Evropska komisija bi, uz saglasnost većine članica EU, ali tad i Evropskog parlamenta, mogla neku zemlju vratiti na "crnu šengensku listu". Još jedna od loših odbredbi ovog mehanizma po zapadni Balkan jeste da se svaka od zemalja Šengena prilikom zahtjeva za povratak viznog režima za treću zemlju može pozvati na probleme i konkretno broj lažnih azilanata u posljednjih čak sedam godina. Mehanizam bi pravno mogao biti usvojen na sljedećem sastanku Savjeta ministara EU za pravosuđe i unutrašnje poslove u oktobru, a stupa na snagu pošto bude objavljen u Službenom listu EU.

Opasnost od populističkih snaga u EU

Ono od čega strahuju krugovi u EU koji snažno zagovaraju politiku proširenja i susjedstva je da postoji mogućnost zloupotrebe povratka viznog režima u političke svrhe: „Danas nema direktne opasnosti od uvođenja viznog režima za zemlje zapadnog Balkana. Broj tzv. „lažnih azilanata“ jeste i dalje velik, ali je manji u odnosu na prošlu godinu. Evropske vlade, dakle, ne bi trebalo da imaju razloga za trenutno aktiviranje suspenzije. Opasnost je da bi mehanizam mogao biti iskorišten od strane nacionalističkih i populističkih snaga u Evropi kao „političko sredstvo“ za podršku u domaćoj javnosti“, kazala je Fajon.

Kako sada stoje stvari

Prema tvrdnji nekih poslanika EP, u EU postoji šest zemalja koje bi već bile sklone da se mehanizam primijeni na neku od zapadnobalkanskih zemalja, a tu se izgleda uglavnom cilja na Bosnu i Hercegovinu. Trenutno bi, ipak, veoma teško moglo doći do primjene ovog mehanizma zato što iz posljednjeg izvještaja Evropske komisije, sačinjenog i na osnovu podataka zemalja članica EU, proizlazi da je u januaru ove godine broj lica iz zemalja zapadnog Balkana koja zloupotrebljavaju bezvizni režim i potpuno neosnovano traže politički azil, opao za 44% u odnosu na januar prošle godine. Posljednji zvanični podaci, iz prvog tromjesječja ove godine, pokazuju da je po broju tražilaca azila u EU Kosovo na šestom mjestu sa 3.380 zahtjeva, a zatim Srbija sa 3.330. Što se tiče Crne Gore, nje nema među prvih 20 država odakle potiču oni koji traže azil, ali ni na spisku pojedinačnih članica, izuzimajući Luksemburg. Tako je Crna Gora sa ukupno 20 tražilaca azila treća zemlja po broju azilanata u Luksemburgu za prva tri mjeseca ove godine. Lažni azilanti sa zapadnog Balkana najčešće nastoje da bez ikakvog osnova dobiju materijalne povlastice, predviđene postupkom za odobravanje azila, u Njemačkoj, Švedskoj, Belgiji, Luksemburgu, kao i Švajcarskoj, koja nije članica EU, ali je uključena u "šengenski prostor" bez granica EU.

Priredio V.Ž.

Akcijom „Podržavam REKOM“ obilježen Dan mira

Akcija *Podržavam REKOM* održana 21. septembra 2013. povodom Međunarodnog dana mira, a u organizaciji Centra za građansko obrazovanje (CGO) ispred Koalicije za REKOM, okupila je veliki broj građana/ki. Ista akcija je istovremeno organizovana u Zagrebu, Ljubljani, Beogradu, Sarajevu, Prištini, Skoplju i Banja Luci, sa ciljem podsjećanja javnosti na važnost djelotvornog suočavanja sa prošlošću i u tom pravcu osnivanja Regionalne komisije za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i drugim teškim kršenjima ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije u periodu 1991–2001 (REKOM). Koalicija za REKOM je ovom akcijom nastavila sa promocijom važnosti uspostavljanja REKOM-a, insistirajući na utvrđivanju činjenica o svim ratnim zločinima, kao jedinom putu ka javnom priznanju svih žrtava, što predstavlja ključni preduslov za izgradnju mira, povjerenja i neponavljanje počinjenih zlodjela. U akciji je učestvovao veliki broj mladih ljudi, odajući počast svim žrtvama ratova na prostoru bivše Jugoslavije, a građani/ke Podgorice mogli su se informisati o napretku inicijative za REKOM, planovima za naredni period, ali i učestvovati u ispisivanju poruka mira. Tom prilikom je poručeno da je Međunarodni dan mira povod da se postjugoslovenska društva podsjetu da ratni zločini i žrtve ne smiju biti zaboravljeni, i da se iz poštovanja prema žrtvama i lične građanske odgovornosti mora zajednički raditi na izgradnji trajnog mira i sigurnosti za dolazeće generacije.

Mladi učili o suočavanju sa prošlošću

U Bosni i Hercegovini (BiH) je od 25. do 30. avgusta održana *Regionalna škola ljudskih prava* u okviru regionalnog programa Obrazovanja za ljudska prava i aktivno građanstvo na zapadnom Balkanu u koji je uključen i Centar za građansko obrazovanje (CGO). Polaznici/e su tokom trajanja programa posjetili Sarajevo, Konjic, Foču, Srebrenicu, Višegrad i Bijeljinu, fokusirajući se na učenje o događanja tokom rata u BiH od 1992. do 1995. a sa osvrtnom na teška kršenja ljudskih prava počinjenim na tim prostorima. Polaznici/ce su imali priliku da razgovaraju sa svjedocima i žrtvama o njihovim iskustvima, raspravljano je i o uzrocima koji doveli do takvih dešavanja, a čiji su rezultat bila masovna kršenja ljudskih prava. Dodatno, polaznici/ce programa su se susreli i sa predstavnicima Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije i omladinskim organizacijama iz Srebrenice i Višegrada čije je djelovanje usmjereno ka izgradnji mira i suživota na području BiH. Regionalne škole za ljudska prava, koji se organizuju dva do tri puta godišnje, obično se fokusiraju samo na jednu temu, izabranu u skladu sa potrebama mladih aktivista. Polaznici/ce ove škole bili iz BiH, Hrvatske, Kosova, Crne Gore i Srbije, a iz Crne Gore su učestvovali članovi/ce Omladinske grupe CGO-a: **Dejana Pejović, Stefan Boljević, Andrija Klikovac, Vladislava Radović, Luka Vukašinić i Mirha Tahirović.**

Međugeneracijskim učenjem ka aktivnom evropskom građanstvu

Inicijalni sastanak u okviru projekta *„Međugeneracijskim učenjem ka aktivnom evropskom građanstvu“*, u čijoj realizaciji učestvuje Centar za građansko obrazovanje (CGO) sa partnerima iz Francuske, Italije, Slovenije, Bugarske i Švedske, održan je 18. septembra 2013. u Marseju, u Francuskoj. Projekat je podržan kroz program Evropske unije «Evropa za građane». Na prvom susretu partnera detaljno je razgovarano o aktivnostima, a precizirane su obaveze svih partnera kako bi projekat u svakoj fazi u navedenim zemalja bio uspješno realizovan. Projektnim aktivnostima se nastoji formirati zajednička platforma za mladu i stariju populaciju putem koje će se intenzivno razgovarati o uticaju politike Evropske unije na svakodnevne živote ljudi u ovim zemljama, ali i inicirati međugeneracijski dijalog o značaju usvajanja evropskih vrijednosti. Kroz niz nacionalnih seminara i radionica, učesnici/e će dijeliti svoja iskustva vezana za proces evropskih integracija i učiti kako da na najbolji

način iskoriste sve mogućnosti koje pruža EU. Nosilac projekta je *Centre of initiative for Europe* iz Torina. U realizaciji učestvuju organizacije *Eurocircle* iz Marseja, *International platform for Citizen Participation* iz Plovdiva, *Socijalna akademija* iz Ljubljane, *Vimmerby folkhögskola* iz Vimmerby-ja i *Centar za građansko obrazovanje (CGO)* iz Podgorice, a na prvom sastanku koji je označio zvaničan početak projekta učestvovala je **Mirela Rebronja**, koordinatorica programa u CGO-u.

Formirana regionalna mreža za praćenje pravosudnih organa

Na sastanku Koalicije za ravnopravnost KORAK, koji je održan u petak 27. septembra 2013. u Beogradu, formirana je mreža organizacija civilnog društva, institucija i medija iz Srbije, Crne Gore i Kosova sa ciljem da se u narednom periodu bavi praćenjem rada i saradnjom sa pravosudnim organima u slučajevima diskriminacije i time doprinese djelotvornijem sprovođenju antidiskriminacionih politika u Srbiji, Kosovu i Crnoj Gori. Tokom konferencije predstavljena su iskustva organizacija i institucija iz regiona u oblasti zaštite i promocije ljudskih prava i borbe protiv diskriminacije sa posebnim naglaskom na status LGBT populacije i zastupljenosti žena u javnom i političkom životu. Učesnici iz Crne Gore na regionalnom sastanku, u Beogradu, bili su: **Petar Đukanović**, koordinator na programima u CGO-u, **Tamara Milaš**, saradnica na programima u CGO-u, **Stevan Milivojević**, izvršni direktor LGBT Forum Progres, **Maja Raičević**, izvršna direktorka Centra za ženska prava, **Dina Knežević**, savjetnica u instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, **Andrea Božić**, saradnica u Akciji za ljudska prava, **Biljana Alković**, izvršna direktorka Instituta socijalne inkluzije, **Velibor Bošković**, projektni menadžer Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore, **Daliborka Knežević**, advokatica u Centru za antidiskriminaciju EKVISTA i **Boško Nenezić**, programski menadžer u CEMI-ju. KORAK je koalicija nevladinih organizacija iz Srbije, Crne Gore i Kosova, organizovana sa ciljem borbe protiv diskriminacije na regionalnom nivou. Članice KORAK-a su: Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, Beogradski centar za ljudska prava, CHRIS Mreža i Gej Strejt Alijansa iz Srbije, Centar za građansko obrazovanje (CGO) i LGBT Forum Progres iz Crne Gore, Fond za humanitarno pravo Kosovo i Inicijativa mladih za ljudska prava iz Kosova. Članice KORAK-a sprovode projekat “Umrežavanje civilnog društva u zaštiti ugroženih ljudskih prava u Srbiji, Crnoj Gori i Kosovu” uz podršku Evropske komisije.

Završen i treći seminar regionalne političke akademije

U organizaciji fondacije *Friedrich Ebert* i Udruženja za razvoj socijaldemokratije *Novo društvo* u Opatiji (Republika Hrvatska) je od 13. do 15. septembra nastavljen rad *Političke akademije* koja okuplja polaznike/ce iz Hrvatske, ali i po jednog/u predstavnika/cu iz Crne Gore, Srbije, Bosne i Hercegovine i Makedonije. Predavanja, radionice i rasprave Političke akademije su usmjerene na kvalitetnije razumijevanje političkih odnosa i javnih politika u političkim sistemima Hrvatske i Evropske unije te pronalaženje alata za uspješnije javno političko djelovanje. Na ovom seminaru, akcenat je bio na definisanju neoliberalizma i njegovom uticaju na svakodnevicu, odnosu feminizma i političke ekonomije, socijalnoj politici u odnosu na žensko pitanje, te ulozi sindikata. Kao jedini predstavnik iz Crne Gore, polaznik trećeg seminara u okviru programa Političke akademije učestvovao je **Damir Nikočević**, PR/saradnik na programima u Centru za građansko obrazovanje (CGO).

Uljarević na međunarodnoj konferenciji studenata političkih nauka

Crnogorsko udruženje studenata Fakulteta političkih nauka (MAPSS) od 27. septembra do 1. oktobra organizovalo je VI međunarodnu LAPSS (International Association for Political Science Students) konferenciju studenata političkih nauka na temu izazova globalne političke ekonomije. U kontekstu teme konferencije, 29. septembra u Budvi je održan panel na kojem je o važnosti evropskih integracija i izazovima sa kojima se suočava Crna Gora i region govorila **Daliborka Uljarević**, izvršna direktorka Centra za građansko obrazovanje (CGO). Studenti, njih 60, iz 13 zemalja Evrope i svijeta, imali su priliku da na samoj konferenciji prisustvuju predavanjima predstavnika/ca crnogorskih institucija, političkih partija, NVO potom predstavnika/ca domaćih i stranih univerziteta, relevantnih evropskih instituta, stranih predstavništava. Osim predavanja i radionica, polaznici/ce su kroz neformalni program obišli i razne turističke crnogorske lokalitete.

Robert Schuman Traineeships at the European Parliament

European Parliament offers several options for traineeships within its Secretariat, to provide opportunities for vocational training and for learning more about what the European Parliament is and does. Traineeships for university graduates are intended to enable trainees to supplement the knowledge which they acquired during their studies and to familiarize themselves with the activities of the EU and, in particular, the European Parliament.

Traineeships for university graduates last five months, from 1 March until 31 July. There are two kinds: *general option* and *journalism option*.

Applicants for a traineeship for university graduates must: *be nationals of a Member State of the European Union or an applicant country; be aged 18 or over on their traineeship starting date;*

have a thorough knowledge of one of the official languages of the European Union; not have been awarded any other traineeship or have been in paid employment for more than four consecutive weeks at the expense of the EU budget.

Applicants for Robert Schuman scholarships, journalism option, must demonstrate professional experience as evidenced either by works published, or by membership of an association of journalists in a Member State of the EU, or by a qualification in journalism recognised in the Member States of the European Union or in the applicant countries.

Currently the scholarship is EUR 1213.55 a month for trainees assigned to Brussels or Luxembourg, although the amount is updated on 1 January every year. For trainees outside Belgium or Luxembourg, the amount of the scholarship is weighted to reflect the higher or lower cost of living in the relevant countries.

To apply for the traineeship candidates must fulfil the conditions and complete the online application form (<https://www.secure.europarl.europa.eu/parliament/public/traineeship/secured/pRequest.do?tab=1&ctyp=paid&language=en>)

When applying online, candidates have a maximum of 30 minutes to complete each page of the application form. Please note that if application form is inactive for 30 minutes, data will be lost. Deadline: 15 October 2013 for traineeships from 1 March to 31 July 2014.

Read more: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/007cecd1cc/Traineeships.html>

Izdavač: Centar za građansko obrazovanje (CGO)

EIC Bilten - Evropski puls - je elektronski časopis koji izlazi uz podršku fondacije Friedrich Ebert od 2005. Od 2013. *Evropski puls* izlazi u okviru projekta "EU Info bus – na putu ka EU!" koji se finansira iz komunikacionog budžeta Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, a kofinansira ga fondacija Friedrich Ebert. Zaveden je u Ministarstvu kulture pod rednim brojem 578.

Glavni i odgovorni urednik: Vladan Žugić
Uređivački kolegijum: Vera Šćepanović, Daliborka Uljarević, Damir Nikočević
Prevod i lektura: CGO
Art direktor: Ilija Perić
Ilustratorka: Dragana Koprivica
Produkcija: identity & promotion

Adresa redakcije: Njegoševa 36/I Tel/fax: +382 20 665 112, 665 327 ep@cgo-cce.org, info@cgo-cce.org
Evropski puls možete preuzeti na sajtu www.cgo-cce.org ili se pretplatiti za direktnu mjesečnu elektronsku dostavu putem maila ep@cgo-cce.org

Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost Centra za građansko obrazovanje (CGO) i ne može se smatrati da odražava stavove Evropske unije.

